

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Баранова Вероніка Володимирівна

УДК: 372.2+80.4+7.04

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ
ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
БОГУШ Алла Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЛУЦАН Надія Іванівна,
Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний
університет
імені Василя Стефаника», завідувач кафедри математичних та
природничих дисциплін початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
ПОЛОВІНА Олена Анатоліївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка, доцент кафедри
дошкільної освіти

Захист відбудеться 29 вересня 2014 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «28» серпня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Татарина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається вимогами державних документів (законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти) щодо модернізації національної системи дошкільної освіти, зокрема мовленнєвого розвитку дітей, оволодіння дітьми нормативною українською мовою, прилучення їх до різних видів художньої діяльності. Повноцінне оволодіння рідною мовою в дошкільному віці становить підґрунтя подальшого розвитку особистості, засвоєння нею національних та загальнолюдських цінностей.

Одним із пріоритетних напрямів навчально-мовленнєвої діяльності дошкільних закладів є розвиток у дітей зв'язного мовлення, вміння самостійно складати різного типу розповіді із власного досвіду та за результатами своєї діяльності. Зауважимо, що проблема розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку не є новою в науковій думці. Вона досліджувалася в різних напрямках: розвиток описового мовлення (А. Бородич, А. Зрожевська, С. Ласунова та ін.), діалогічного (А. Арушанова, Г. Чулкова та ін.), виразного (О. Амацьєва, Ю. Руденко, С. Хаджирадева та ін.), образного (А. Богуш, Н. Гавриш, І. Попова, О. Ушакова та ін.), монологічного мовлення (А. Арушанова, О. Білан, А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, В. Захарченко, А. Омеляненко, Н. Орланова та ін.); навчання творчих розповідей (Л. Березовська, А. Бородич, Н. Виноградова, Н. Гавриш, Е. Короткова, Т. Постоян та ін.).

Виховання, навчання і розвиток дітей дошкільного віку в образотворчій діяльності досліджувались ученими в таких напрямках: специфіка образотворчої діяльності дітей дошкільного віку (Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, О. Доронова, Є. Ігнат'єв, Т. Казакова, Т. Комарова, В. Котляр, Н. Сакуліна, Л. Сірченко, Л. Скиданова та ін.); психологічні механізми образотворчої діяльності (Л. Виготський, М. Волков, В. Мухіна, Є. Рибалко, Т. Комарова та ін.); сенсорний розвиток дітей в образотворчій діяльності (А. Венгер, Ю. Малікова та ін.); методичні аспекти навчання і виховання в дітей різних видів образотворчої діяльності (А. Бакушинський, З. Богатєєва, Г. Вишньова, В. Захарова, А. Івершинь, В. Інжестойкова, Ю. Максимов, О. Половіна, Л. Сірченко, Л. Скиданова, О. Удіна, Н. Халезова, Л. Фесюкова, Л. Янцур та ін.); збагачення словника дітей в образотворчій діяльності (С. Макаренко).

Водночас розвиток зв'язного мовлення дітей засобами образотворчої діяльності не був предметом наукового дослідження. Спостереження за спонтанним мовленням дітей у старших групах дошкільних закладів засвідчили наявність низки суперечностей, між:

- вимогою практики дошкільної освіти щодо мовленнєвого супроводу образотворчої діяльності і відсутністю науково обґрунтованих методичних рекомендацій з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в образотворчій діяльності;
- недостатнім науковим вивченням специфіки зв'язного мовлення дітей у процесі продуктивних видів діяльності і постійним використанням дітьми спонтанного мовлення;

- не підготовленістю вихователів до розвитку зв'язного мовлення дітей у процесі образотворчої діяльності і ненормативністю монологічного мовлення дітей.

Необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: «Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри теорії і методики дошкільної освіти «Теоретико - методичні засади розвитку особистості в різних видах діяльності» (№ 0109U000187), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 11 від 31.05.2012 р.) й Радою з координації наукових досліджень НАПН України в галузі педагогіки і психології (протокол №2 від 26.02.2013 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і структуру поняття «розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності»; уточнити поняття «образотворча діяльність», «образотворчо - мовленнєва діяльність», «зв'язне мовлення».

2. Виявити критерії, показники і схарактеризувати рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

3. Визначити педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

4. Розробити та апробувати модель та експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

Об'єкт дослідження – образотворчо-мовленнєва діяльність старших дошкільників.

Предмет дослідження – методика розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

Гіпотеза дослідження: розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- забезпечення взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності;
- наявність позитивних емоційних стимулів мовленнєвого супроводу образотворчої діяльності дітей;
- занурення дітей в активну образотворчо-мовленнєву діяльність.

Для вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження:** теоретичні – системний аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної, лінгвістичної,

лінгводидактичної, навчально-методичної літератури та програмно-методичних матеріалів з проблеми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності з метою визначення об'єкта, предмета, гіпотези, завдань дослідження, обґрунтування педагогічних умов; теоретичне моделювання задля розробки дидактичної моделі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності. Для з'ясування стану роботи вихователів з розвитку мовлення у процесі образотворчої діяльності було застосовано емпіричні методи: анкетування, бесіди, вивчення документації та продуктів образотворчої діяльності дітей. Для узагальнення одержаних результатів задіяно методи математичної статистики: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних щодо розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

Експериментальною базою дослідження виступили: Інститут дошкільної та спеціальної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, ДНЗ № 73, №115, № 250, «Острівець» м. Одеси, № 70 «Дубок» м. Миколаєва, № 27 м. Рівне; на різних етапах експериментально-дослідною роботою було охоплено 200 дітей дошкільного віку, 30 вихователів ДНЗ, 150 студентів ВНЗ.

Наукова новизна одержаних результатів: вперше визначено і науково обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності (забезпечення взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності; наявність позитивних емоційних стимулів мовленнєвого супроводу образотворчої діяльності; занурення дітей в активну образотворчо-мовленнєву діяльність); розкрито сутність і структуру поняття «розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності»; виявлено критерії (когнітивно-збагачувальний, комунікативно-відтворювальний, креативно-продуктивний, оцінно-рефлексивний) з відповідними показниками та схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний, низький) розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності; розроблено модель розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності; уточнено поняття «образотворча діяльність», «образотворчо-мовленнєва діяльність», «зв'язне мовлення», набули подальшого розвитку методики навчання монологічного мовлення та образотворчої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено діагностувальну та експериментальну методики розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності; систему мовленнєвих вправ, ігор та ситуацій, конспекти тематичних та інтегрованих занять з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності (малювання, аплікація, ліплення, робота з репродукціями художніх

картин); дібрано та описано наочний образотворчий матеріал для роботи з дітьми; розроблено спецкурс для майбутніх вихователів ДНЗ «Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку в образотворчій діяльності». Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу; у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки вихователів ДНЗ; у розробці програм навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку, в підготовці методичних посібників для ДНЗ та у практиці підготовки майбутніх вихователів у системі вищої освіти.

Основні положення і результати дослідження впроваджено в навчальний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 611 від 3.04.14 р.), Одеський обласний інститут удосконалення вчителів (акт про впровадження № 232 від 4.04.14 р.), ДНЗ № 73 м. Одеси (акт про впровадження № 271 від 10.04.14 р.), ДНЗ № 115 м. Одеси (акт про впровадження № 115 від 11.04.14 р.), ДНЗ № 250 м. Одеси (акт про впровадження № 85 від 05.04.14 р.), «Центр розвитку дитини» «Острівець» м. Одеси (акт про впровадження № 128 від 05.04.14р.), ДНЗ № 70 «Дубок» м. Миколаєва (акт про впровадження від 08.04.14р.), ДНЗ № 27 м. Рівне (акт про впровадження № 189 від 09.04.14р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на: міжнародних науково-практичних «Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування» (м. Одеса 6-7 жовтня 2011 р.), «Педагогіка і психологія: наука і практика на сучасному історичному етапі» (м. Харків, 26-27 квітня 2013 р.), «Актуальні питання сучасної педагогіки» (м. Острог, 1-2 листопада 2013 р.), «Ключевые проблемы современной науки» (Болгарія, м. Софія, 17-25 квітня 2014 г); всеукраїнських науково-практичних «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (м. Одеса, 20-21 листопада 2007 р.), «Традиції та новації сучасної освіти в Україні» (м. Сімферополь 18-19 квітня 2013 р.); всеукраїнських наукових «Науково-дослідна робота в інноваційному університеті: стан, проблеми, перспективи розвитку» (м. Одеса, 20-21 жовтня 2012 р.), «Досягнення соціально-гуманітарних наук у сучасній Україні» (м. Сімферополь-Дніпропетровськ 26 квітня 2013 р.); конференціях; першому міжнародному педагогічному конгресі «Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи» (м. Одеса 30 червня – 2 липня 2011 р.), другому міжнародному конгресі «Миссия учителя в современном мире» (м. Одеса 27-30 вересня 2012 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 18 публікаціях автора; з них 8 статей у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному електронному фаховому журналі, 9 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (263 найменування, з них 3 – іноземною мовою, що обіймають 22 сторінки), 10 додатків. Загальний обсяг роботи 279 сторінок, основний текст дисертації викладено

на 193 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 14 рисунків, що обіймають 10 самостійних сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження, розкрито його наукову новизну і практичну значущість, висвітлено відомості про базу дослідження, подано дані про апробацію й упровадження результатів дослідження, загальну кількість публікацій, структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами образотворчої діяльності»** схарактеризовано стан проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності у теорії і практиці освіти, уточнено зміст понять «зв'язне мовлення», «образотворча діяльність», «образотворчомовленнєва діяльність», «мовленнєво-образотворча діяльність», розкрито сутність феномена «розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності».

Проблему розвитку зв'язного мовлення дітей досліджували вчені різних країн: російські (А. Бородич, Н. Виноградова, Л. Ворошніна, В. Гербова, Е. Короткова, Н. Смольникова, О. Ушакова, Є. Тихєєва та ін.), молдавські (М. Лаврик), білоруські (Н. Старжинська), прибалтійські (Р. П. Боша та ін.), в'єтнамські (Ле Тхи Ань Туєт), а також вітчизняні вчені (О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Захарченко, А. Зрожевська, С. Ласунова, Н. Маліновська, Л. Михайлова О. Лещенко, А. Омеляненко, Н. Орланова, Т. Постоян, Г. Чулкова та ін.).

Було вивчено особливості становлення розвитку зв'язного мовлення дітей (Г. Леушина, Л. Шадріна, Л. Михайлова), визначено місце лексичної роботи у формуванні зв'язних висловлювань (А. Смага), навчання дітей розповіді засобами природи (Н. Виноградова, Н. Орланова), за серією сюжетних картин (А. Богуш, Н. Гавриш, М. Глухенька, Є. Тихєєва, О. Соловійова, Е. Радіна, О. Смирнова), засобами пейзажних картин, фольклору, українських народних ігор та іграшок (С. Ласунова, Н. Луцан, О. Соцька), творів живопису (Л. Зданевич, О. Соцька), в мовленнєво-ігровій діяльності (А. Богуш, Н. Луцан).

Зв'язне мовлення старших дошкільників є потужним резервом їхнього розумового розвитку. З цих позицій психологами визначено генезу мовлення, фазову структуру мовленнєвого акту, етапи розвитку мовленнєвої дії як процесу, формування механізмів мовлення, роль мотивації в побудові самостійного висловлювання (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Л. Калмикова, О. Лурія, С. Соколов, О. Леонтєв, І. Зимня, А. Маркова та ін.).

Відповідно до результатів аналізу наявних у психолого-педагогічній літературі трактувань сутності зв'язного мовлення розглядаємо його як смислове розгорнуте висловлювання з наявністю

поширених граматичних конструкцій, об'єднаних ланцюжком речень, що логічно узгоджуються, яке забезпечує обмін думками, взаєморозуміння і спілкування мовців між собою.

У презентованому дисертаційному дослідженні послуговуємося терміном «образотворча діяльність» для позначення діяльності зі створення образів засобами малювання, ліплення, аплікації, конструювання чи їх поєднанням.

Образотворчу діяльність старших дошкільників розглядаємо як один із видів продуктивно-творчої діяльності, в якій дитина моделює предмети і явища довкілля шляхом художньо-образного їх перетворення, створює нові реальні продукти (малюнки, вироби і т.ін.), що віддзеркалюють знання, уявлення, емоції і почуття дитини.

Учені (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, Н. Луцан та ін.) досліджували взаємодію різних видів діяльностей у дітей дошкільного віку, зокрема й образотворчої та мовленнєвої та їх вплив на розвиток особистості дитини.

Взаємодію образотворчої і мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку потрактуємо як взаємозв'язок і взаємовплив безпосередньо чи опосередковано у процесі навчально-виховного процесу ДНЗ форм, методів, прийомів і технологій навчання дітей у мовленнєвій та образотворчій діяльності, які не суперечать один одному, а породжують взаємну зумовленість і зв'язок, позитивно впливають на досягнення запланованого результату в новому виді діяльності – образотворчо-мовленнєвій.

Образотворчо-мовленнєву діяльність розуміємо як інтегровану художньо-мовленнєву діяльність, у процесі якої дитина подумки (чи вголос) планує (моделює) процес і результат художньо-образного створення (перетворення) предметів і явищ довкілля (малюнки, вироби, ліплення, аплікації), використовуючи різні типи мовленнєвого супроводу: пояснення, планування, констатацію, міркування, оцінні судження.

Мовленнєво-образотворча діяльність – це двокомпонентне утворення, в основі якого лежить взаємодія (інтерація) мовленнєвої та образотворчої діяльності, за якою мовлення супроводжує процес образотворчої діяльності, підпорядкований її змісту, впливає на результат образотворення.

З метою виявлення розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності було проведено анкетування студентів випускних курсів, вихователів та методистів ДНЗ, проаналізовано чинні варіативні програми розвитку і виховання дітей у ДНЗ, навчально-виховні плани роботи вихователів, відвідано заняття з образотворчої діяльності та розвитку мовлення у ДНЗ.

Результати пошуково-розвідувального етапу експерименту виявилися невтішними, вихователі не планують завдань з розвитку мовлення дітей в образотворчій діяльності, хоча мовленнєві розділи в чинних варіативних програмах передбачають навчання дітей старшого дошкільного віку складанню розповідей у процесі образотворчої діяльності.

У другому розділі «Методика розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності» визначено мету і завдання експериментальної роботи, критерії і показники розвитку зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності, схарактеризовано рівні розвитку зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності, описано й експериментально перевірено модель і методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності, подано дані щодо їх ефективності.

На констатувальному етапі експерименту було визначено критерії і показники оцінювання рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

Когнітивно-збагачувальний критерій з показниками: наявність у словнику дітей лексики образотворчої спрямованості; обізнаність дітей з репродукціями художніх картин, їх назвами та художниками; обізнаність дітей із матеріалом для образотворчої діяльності.

Комунікативно-відтворювальний критерій з показниками: вміння пояснити процес виконання майбутньої образотворчої діяльності; вміння складати зв'язну розповідь за змістом репродукції художньої картини, свого малюнка чи виробу (опис, розповідь); вміння використовувати у зв'язній розповіді образні вирази, прислів'я, порівняння.

Креативно-продуктивний критерій з показниками: вміння планувати майбутню образотворчу діяльність за власним задумом; вміння складати творчі розповіді у зв'язку зі змістом своїх малюнків та репродукцій художніх картин; вміння використовувати знайомі художні тексти (вірші) у творчих розповідях за своїми малюнками (виробами), змістом репродукцій художніх картин.

Оцінно-рефлексивний критерій з показниками: вміння аналізувати та оцінювати результати своєї роботи (малювання, ліплення, аплікація, розповіді); вміння аналізувати та оцінювати роботи своїх однолітків (малювання, ліплення, аплікація, розповіді); вміння обґрунтовувати свої оцінні судження.

За кожним показником у межах кожного критерію було розроблено діагностувальні методики і завдання на виявлення вихідного рівня розвитку зв'язного мовлення дітей засобами образотворчої діяльності. Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності: високий, достатній, задовільний і низький.

Високий рівень. Діти цього рівня використовують в активному словнику специфічну лексику образотворчої спрямованості; знають прізвища художників, назви художніх картин, прислів'я, образні вирази, пов'язані з образотворчою діяльністю та змістом художніх картин; адекватно добирають відповідні слова. Вміють пояснити процес виконання майбутньої образотворчої діяльності, розповідають за змістом власного малюнка (виробу), репродукцією художніх картин, використовують образні вирази, прислів'я. Планують і пояснюють образотворчу діяльність за власним задумом; вільно складають творчі розповіді за змістом власних малюнків (виробів),

репродукцій художніх картин. Самостійно аналізують та адекватно оцінюють результати своєї роботи (розповіді) та роботи однолітків; переконливо обґрунтовують свою думку.

Достатній рівень. У дітей цього рівня в активному мовленні наявна лексика образотворчої спрямованості, вони обізнані здебільшого з назвами окремих картин і художників, водночас без додаткового стимулювання педагога не вживають прислів'їв, образних виразів, художніх текстів, що пов'язані з образотворчою діяльністю, подекуди наявні неточно вживані слова образотворчої спрямованості. Діти цього рівня самостійно планують і пояснюють майбутню образотворчу діяльність, складають зв'язні розповіді за змістом власних виробів, малюнків, репродукцій художніх картин, хоча подекуди потребують додаткових запитань. Здебільшого адекватно аналізують та оцінюють результати роботи (розповіді) однолітків, водночас не завжди самокритичні до своєї роботи і розповіді; подекуди наявні помилки в мовленні.

Задовільний рівень. Діти не знають прізвищ художників, але пригадують назву знайомих репродукцій художніх картин. Не завжди правильно вживають слова образотворчої спрямованості; самостійно не називають приказки, прислів'я, але пригадують їх з допомогою дорослих, не вживають образних виразів, що пов'язані з образотворчою спрямованістю, хоча після підказки педагога можуть додати потрібні слова; в них наявні мовленнєві помилки у доборі спеціальних термінів та слів образотворчої спрямованості. Діти самостійно складають розповіді, переважно описові, короткі за змістом, з окремих простих речень. За допомогою вихователя пояснюють свою майбутню образотворчу діяльність; складають короткі розповіді за змістом власних малюнків, хоча й із незначною кількістю речень. Їм важко визначитися самостійно з тематикою майбутніх малюнків чи виробів за власним задумом; відчувають значні труднощі у складанні творчих розповідей за змістом репродукцій художніх картин, власних малюнків (виробів), які були створені за задумом самої дитини. Оцінка і взаємооцінка результатів своєї роботи і виробів однолітків здебільшого неадекватні.

Низький рівень. Діти цього рівня не знають художників і назв художніх картин. У них досить обмежений активний словник образотворчої спрямованості; вони не знають прислів'їв, приказок, не вживають образних виразів, що пов'язані з образотворчою діяльністю, не знають специфічних термінів та слів образотворчої спрямованості. Не вміють самостійно визначитися з майбутнім малюнком чи виробом та пояснити, щоб вони хотіли намалювати (виробити); їхні розповіді за змістом репродукцій художніх картин, власних малюнків (виробів) здебільшого складаються з окремих однослівних та двохслівних речень. Від самооцінки і взаємооцінки відмовляються.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що на високому рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності було 3% дітей експериментальної (далі ЕГ) та 2,75% – контрольної груп (далі КГ). На достатньому рівні було

виявлено 12% дітей ЕГ та 12,25% – КГ. Переважна більшість дітей засвідчили задовільний (44,5% ЕГ та 42,75% КГ) та низький (40,75% ЕГ та 44% дітей КГ) рівні.

На формувальному етапі експерименту було розроблено модель і методику розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності, яка обіймала чотири послідовних етапи: інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-мовленнєвий, оцінно-рефлексивний.

Метою першого етапу було збагачення знань дітей про зміст і характеристику різних видів образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація) та репродукції художніх картин, їхніх авторів (художників). На першому етапі передбачалось збагачення активного словника дітей лексикою образотворчої спрямованості відповідно до розроблених тематичних словників. На заняттях з художньої літератури і розвитку мовлення дітей знайомили зі змістом художніх творів, казок, зачували прислів'я, загадки, приказки, які діти могли б використовувати на заняттях з образотворчої діяльності. На цьому етапі реалізувалася така педагогічна умова, як забезпечення взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Провідними принципами організації експериментальної роботи на цьому етапі виступили: принцип інтеграції мовленнєвої та образотворчої діяльності дітей та принцип наочності – атрибути, матеріали та інструментарій до занять з малювання, ліплення аплікації, дитячі малюнки та вироби, репродукції художніх картин, декоративні вироби.

Метою другого – репродуктивно-діялісного етапу – було стимулювання активного мовлення дітей на заняттях з образотворчої діяльності та засобами образотворчої діяльності на заняттях з розвитку мовлення і художньої літератури. Дітей стимулювали будувати зв'язні висловлювання різних типів: мовлення-пояснення, мовлення - міркування, мовлення - планування, мовлення - супровід, мовлення - коментар, мовлення - резюме та ін. Провідною педагогічною умовою на другому етапі була наявність позитивних стимулів мовленнєвого супроводу образотворчої діяльності дітей, створення ситуації успіху.

Принципами організації експериментальної роботи були: комунікативний (створення стимулювальних комунікативних ситуацій як на заняттях, так і в повсякденному житті) та поєднання різних форм, методів і прийомів організації образотворчо - мовленнєвої діяльності: заняття, проектна діяльність, гуртки, художні ситуації, студії успіху та ін.

Третій етап – креативно-мовленнєвий – передбачав розвиток творчих мовленнєвих проявів дітей в образотворчо-мовленнєвій діяльності, складання дітьми творчих розповідей, виконання ролі екскурсоводів, планування наступної роботи (словесні малюнки, що передували практичній роботі). На цьому етапі реалізувалася педагогічна умова – занурення дітей в активну образотворчо-мовленнєву діяльність. Провідними принципами організації діяльності дітей були позитивна

мотивація і сприятливе емоційне тло (ситуація успіху) та поєднання індивідуальних і колективних форм навчання.

Четвертий етап – оцінно-рефлексивний – передбачав розвиток у дітей оцінних мовленнєвих суджень (самооцінка і взаємооцінка) як результатів власної роботи, так і однолітків. Дітей учили адекватно оцінювати як процес, так і результат своєї роботи, порівнювати виконані роботи із задумом, планом, характер і якість виконання. Діти «продавали» свої роботи на ярмарку, відбирали їх на виставку, попередньо вчилися їх презентувати, підводили підсумки «продавання» своїх робіт, пояснювали, чому. Діти були екскурсоводами в музеях, художніх галереях, працювали в художніх студіях; складала тематичні альбоми своїх малюнків, збірки творчих розповідей до своїх виробів. На цьому етапі було задіяно всі педагогічні умови і принципи організації експериментальної роботи.

Для експериментальної роботи на формульовальному етапі було обрано дві комплексні теми: «Зимові мотиви: зимова казка» і «Що дарує нам весна?». У процесі реалізації означених тем було використано різні види і типи занять (односпрямовані - предметні, інтегровані, комбіновані, групові, колективні, індивідуально - групові та індивідуальні), види роботи, методи і прийоми навчання (спостереження, екскурсії, екскурсії - огляди, бесіди, читання і розповідання казок, оповідань, заучування віршів, малювання, аплікація, ліплення, виготовлення панно, килимів, ручна праця, складання розповідей, складання проєктів і т.ін.).

Робота за кожною темою відбувалася за таким алгоритмом: чуттєвий досвід → наочний супровід → система знань → безпосередня практична діяльність → словесний супровід → зв'язна творча розповідь.

Відповідно до означеного алгоритму планувалась і проводилась експериментальна робота. Так, набуття дітьми чуттєвого досвіду відбувалось у процесі спостережень та екскурсій - оглядів «куточків природи» в групі, на ділянці дошкільного закладу, на найближчих вулицях.

На інформаційно-збагачувальному етапі було проведено серію спостережень за зимовими (грудень, січень, лютий) та весняними (березень, квітень, травень) явищами.

Зазначимо, що після кожного спостереження діти відвідували у другу половину дня «Художній музей», розглядали зміст репродукцій художніх картин.

Після набуття дітьми чуттєвого досвіду у процесі безпосереднього сприймання зимових (весняних) явищ у природі і на картинах відбувалось їх закріплення на заняттях у процесі розглядання і бесід за репродукціями художніх картин відповідно пори року (зима, весна) та їх періодів.

Упродовж першого етапу на заняттях з художньої літератури діти заучували вірші про зиму, зимові явища, весну та весняні явища; вихователі читали їм оповідання, розповідали казки в межах обраної тематики, заучували прислів'я.

На перших заняттях з образотворчої діяльності «Що нам потрібно для створення Краси?» діти розглядали і закріплювали назву всіх необхідних матеріалів (відповідно до розроблених словничків) для малювання, ліплення, аплікації; зразки виробів, що були виготовлені різними техніками. Метою таких занять було збагачення й активізація словника дітей лексикою образотворчої спрямованості, яку діти надалі могли використовувати у процесі складання розповідей за своїми малюнками і виробами. Перші заняття з репродукціями художніх картин (індивідуально-групові, до 8 дітей) відбувалися в художньому музеї. Їх знайомили з жанрами живопису: пейзаж, портрет, сюжетні картини та художниками. Надалі «Художній музей» було обладнано відповідно до пори року, яка вивчалась з тем «Зима» і «Весна». Заняття з малювання, аплікації, ліплення проводилися в художній студії, а з розвитку мовлення, художньої літератури, інтегровані заняття у груповій кімнаті.

На другому – репродуктивно - діяльнісному етапі робота з розвитку зв'язного мовлення відбувалася за таким алгоритмом: екскурсії і спостереження у природі (зима, весна); розглядання репродукцій художніх картин у «Художньому музеї»; узагальнювальні бесіди з тем «Весна», «Зима»; малювання, аплікація, ліплення за змістом репродукцій художніх картин і художніх творів; складання розповідей дітей за малюнками: розповіді оцінної спрямованості, описові та сюжетні розповіді дітей; виготовлення альбому дитячих виробів з тем «Зима» і «Весна»; заняття з розвитку мовлення; інтегровані заняття: художня література, розвиток мовлення, образотворча діяльність, музичне виховання.

На другому етапі експерименту стимулювали дітей до складання різних типів розповідей, як-от: розповідь - пояснення, розповідь - планування, розповідь - міркування, розповідь - коментар, розповідь - оцінні судження. Було проведено серію інтегрованих занять з теми «Ілюструємо казки (оповідання)» з малювання і аплікації. Дітей учили співвідносити зміст художнього тексту (знайомого дітям) із відтворенням його на папері, у виробках; порівнювати зміст відомих картин (різних художників) на одну й ту саму тему, складати порівняльні описові розповіді за зразком вихователя.

На третьому – креативно-мовленнєвому етапі спонукали дітей до творчої роботи на заняттях з образотворчої діяльності (роботи за задумом, за власним вибором) та на заняттях з розвитку мовлення (складання різних видів творчих розповідей). Діти були залучені до проектної діяльності, виготовляли проекти «Зимова казка» і «Що весна нам принесла?». Проекти виготовляли за певними етапами.

Мотиваційний етап. Діти готувати подарунки до 8 березня мамі, бабусі; весняні подарунки Малювайку й Розмовляйку; виготовляли роботи (малюнки, аплікації), цікаві розповіді на виставку «Що весна нам принесла?».

Інформаційний етап передбачав спостереження, екскурсії у природу, розглядання дидактичних картин, читання оповідань про весну, зачування віршів, прислів'я, загадки, складання розповідей.

Образотворчий етап. Робота в художньому музеї: розглядання репродукцій художніх картин. Складання розповідей - мініатюр, розповідей - етюдів за картинами. Робота в художній студії: малювання з тем «Весняні квіти», «Конвалії», «Проліски», «Бузок», «Весняний ліс», «Настала весна», «Квітучий сад», «Птахи прилетіли»; ліплення: весняні квіти, птахи, шпаківні. Аналіз своїх робіт, складання розповідей - мініатюр.

Мовленнєво-творчий етап. Складання дітьми описових розповідей за репродукціями художніх картин; пригадування до змісту картин знайомих віршів, прислів'їв, загадок, оповідань і казок, зіставлення їх змісту зі змістом картин. Складання творчих розповідей за дитячими виробами.

Образотворчо-мовленнєвий етап. Виготовлення колективного проекту «Що весна нам принесла?». Виготовлення проекту – пано «Що весна нам принесла?» (колективна робота). Виставка дитячих робіт у художньому музеї, пано «Що нам весна принесла?», розповіді екскурсоводів за змістом колективного пано.

Упродовж експериментальної роботи на заняттях з різних розділів програми, на індивідуальних та індивідуально-групових заняттях дітям пропонувалися різноманітні творчі завдання: скласти порівняльну описову розповідь за двома картинами з однієї тематики, пригадати за змістом картини вірші про зиму, весну, прислів'я; скласти словесний малюнок до майбутньої творчої роботи з малювання, ліплення, аплікації; скласти розповіді – етюди з тем весни і зими, розповіді – мініатюри до виробів з ліплення, аплікації, предметного малювання; малювання за змістом оповідань, казок та розповіді за серією малюнків дітей, колективні розповіді за колективними роботами дітей та ін.

На цьому етапі проводилися з дітьми ігри на закріплення знань про зимові і весняні явища, збагачення їхнього словника і розвитку зв'язного мовлення.

На четвертому оцінно-рефлексивному етапі експериментальної роботи відбувалося занурення дітей в активну оцінно-контрольну образотворчо-мовленнєву діяльність. Діти разом з вихователем виготовляли альбоми дитячих малюнків, аплікацій, складали розповіді за їх змістом, творчі розповіді – оповідання на весняно-зимові теми, за ілюстраціями, до яких слугували роботи дітей. Їм пропонувалося «оживити» свої малюнки, вироби. На цьому етапі робота відбувалася здебільшого в художньому музеї та художній студії з невеличкими групами дітей (до 6-8). Разом з дітьми оформлювали виставки їхніх робіт, готували дітей виконувати ролі екскурсоводів у художньому музеї і на виставках, запрошували батьків і дітей з інших груп.

Упродовж четвертого етапу на кожному занятті діти оцінювали результати своєї діяльності, складали розповіді оцінного характеру.

По закінченні формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий зріз для з'ясування ефективності розробленої моделі і методики розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності (див. таблицю).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності(%)

Група	Рівні								Примітка:	
	Високий		Достатній		Задовільний		Низький			
	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ		
КЕ –	ЕГ	3	18	12	47,25	44,5	27,5	40,75	5,5	
	КГ	2,75	9,5	12,25	20,5	42,75	39,75	44	30,75	

констатувальний етап; ПЕ прикінцевий етап.

Таблиця засвідчує значні зміни в розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності. Так, в експериментальній групі на прикінцевому етапі високого рівня розвитку зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності досягли 18% (було 3%) дітей; достатнього рівня - 47,25% дітей (було – 12% дітей). Задовільний рівень засвідчили 27,5% (було 44,5%) дітей. На низькому рівні розвитку зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності залишилось 5,5% (було 40,7%) дітей.

У контрольній групі на прикінцевому етапі високого рівня розвитку зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності досягли 9,5% (було 2,75%) дітей; достатній рівень виявлено у 20,5% (було 12,25%) дітей; задовільний рівень був у 39,75% (було 42,75%) дітей; на низькому рівні розвитку зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності залишилося 30,75% (було 44%) дітей.

Як бачимо, за всіма показниками у дітей експериментальної групи відбулися відчутні позитивні зміни.

З метою перевірки ефективності експериментальної методики було проведено статистичний аналіз отриманих даних за критерієм Стьюдента. Результати обчислення статистично підтвердили значущість змін, що відбулися в ЕГ (t-критерій різниці між ЕГ і КГ після проведення формувального етапу експерименту збільшився і склав – 0,22 при $p=0,05$), що свідчить про доцільність і ефективність запропонованої методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності.

Результати дослідження дали підстави дійти таких **висновків**:

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності: визначено й обґрунтовано педагогічні умови розроблено експериментальну методику, виявлено рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності.

1. Зв'язне мовлення вчені розглядають як побудову висловлювання, логічного викладу його у підтемах, оскільки зв'язне мовлення послуговується одиницями більшими за речення, зокрема, складними синтаксичними цілими, надфразовими єдностями тобто одиницями, тексту; відрізок мовлення, якому притаманні значна протяжність і розчленованість на більш чи менш завершені (самостійні) частини; відрізок, що має значну протяжність у часі, поділяється на більш чи менш закінчені частини і передає завершену думку; організоване за законами логіки, граматики і композиції єдине ціле, що має тему, виконує певну функцію (найчастіше - комунікативну), має відносну самостійність і завершеність. Розкрито види і типи мовлення: експресивне, імпресивне, внутрішнє; усне, писемне; діалогічне, монологічне.

Зв'язне мовлення розуміємо як смислове розгорнуте висловлювання з наявністю поширених граматичних конструкцій, об'єднаних ланцюжком речень, що логічно узгоджуються, яке забезпечує обмін думками, взаєморозуміння і спілкування мовців між собою.

2. Аналіз наукових досліджень засвідчив наявність потенційних можливостей щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в образотворчій діяльності. Водночас у науковому фонді з дошкільної педагогіки та лінгводидактики відсутні дослідження щодо взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності, що і спонукало організацію дослідження інтеракційного характеру, тобто взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності.

3. Взаємодію образотворчої і мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку розуміємо як взаємозв'язок і взаємовплив безпосередньо чи опосередковано у процесі навчально-виховного процесу ДНЗ форм, методів, прийомів і технологій навчання дітей у мовленнєвій та образотворчій діяльності, які не суперечать один одному, а породжують взаємну зумовленість і зв'язок, позитивно впливають на досягнення запланованого результату в новому виді діяльності – образотворчо-мовленнєвій.

4. Образотворчо-мовленнєву діяльність розглядаємо як інтегровану художньо-мовленнєву діяльність, у процесі якої дитина подумки (чи вголос) планує (моделює) процес і результат художньо-образного створення (перетворення) предметів і явищ довкілля (малюнки, вироби, ліплення, аплікації), використовуючи різні типи мовленнєвого супроводу: пояснення, планування, констатація, міркування, оцінні судження.

5. Мовленнєво-образотворча діяльність – це двокомпонентне утворення, в основі якого лежить взаємодія (інтерація) мовленнєвої та образотворчої діяльностей, за якою мовлення супроводжує процес образотворчої діяльності, підпорядкований змісту образотворчої діяльності, впливає на результат образотворення.

6. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності розуміємо як збагачення словника дітей специфічною лексикою образотворчої спрямованості, наочно-дієве підґрунтя для складання зв'язних розповідей різних типів (розповідь - планування,

розповідь - пояснення, розповідь - міркування, розповідь - оцінного характеру (оцінні судження та їх обґрунтування) у процесі малювання, ліплення, аплікації, розглядання репродукцій художніх картин.

7. Проаналізовано чинні програми, навчально-виховні плани, проведено анкетування вихователів, результати яких засвідчили, що під час образотворчої діяльності дітей старшого дошкільного віку вихователями не ставляться завдання розвитку зв'язного мовлення дітей; у дошкільних навчальних закладах відсутній цілеспрямований процес розвитку зв'язного мовлення на заняттях з образотворчої діяльності.

8. Для з'ясування рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності було визначено критерії і показники їх оцінювання: когнітивно-збагачувальний, комунікативно-відтворювальний, креативно-продуктивний, оцінно-рефлексивний з відповідними показниками. За кожним показником у межах кожного критерію було розроблено діагностувальні методики і завдання на виявлення вихідного рівня розвитку зв'язного мовлення дітей засобами образотворчої діяльності. Виявлено й схарактеризовано чотири рівні розвитку зв'язного мовлення: високий, достатній, задовільний і низький. З'ясувалося, що більшість дітей старшого дошкільного віку перебували на задовільному та низькому рівнях.

9. Визначено педагогічні умови ефективного розвитку мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності: забезпечення взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності дітей старшого дошкільного віку; наявність позитивних емоційних стимулів мовленнєвого супроводу образотворчої діяльності дітей; занурення дітей в активну образотворчо-мовленнєву діяльність.

10. Теоретичними позиціями побудови експериментальної методики розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності виступили такі методологічні принципи: спрямованість експериментального навчання на інтеракцію мовленнєвої та образотворчої діяльності, комунікативний принцип, наочності, поєднання різних форм, методів і прийомів організації образотворчо-мовленнєвої діяльності, позитивної мотивації і сприятливих емоційних умов (ситуація успіху), поєднання індивідуальних і колективних форм навчання.

11. Було розроблено модель розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності, яка обіймала чотири етапи: інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-мовленнєвий, оцінно-рефлексивний. На кожному етапі реалізувалася експериментальна методика розвитку зв'язного мовлення дітей.

12. За результатами прикінцевого зрізу, високого рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності досягли 18% (КЕ 3%) дітей експериментальної і 9,5% (КЕ 2,75) контрольної груп; достатнього рівня – 47,25% (КЕ 12%) дітей експериментальної і 20,5% (КЕ 12,25%) – контрольної груп. Задовільний рівень засвідчили 27,5% (КЕ 44,5%) дітей експериментальної і 39,75% (КЕ 42,75%) – контрольної груп. На низькому рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності

залишилось 5,5% (КЕ 40,7%) дітей експериментальної і 30,75% (КЕ 44%) – контрольної груп. Як бачимо, за всіма показниками у дітей експериментальної групи відбулися відчутні позитивні зміни.

Виконана робота не вичерпує всіх актуальних питань досліджуваної проблеми. Перспективу дослідження вбачаємо в розвитку зв'язного мовлення дітей засобами інших видів художньо-естетичної діяльності.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Баранова В.В. Содержание и методы развития связной речи детей в изобразительной деятельности // Концепт. – 2014. – № 05 (май). – ART 14125. – 0,5 п. л. – URL: <http://e-koncept.ru/2014/14125.htm>. – Гос. рег. Эл № ФС 77-49965. – ISSN 2304-120X
2. Баранова В. В. Вплив образотворчої діяльності на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку/ В. В. Баранова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ. – БДПУ.– 2012. – № 3. – С. 77 - 82
3. Баранова В. В. Дослідження зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в сучасній науці / В. В. Баранова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – Одеса. – ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – № 9 - 10. – 2012. – С. 77 – 82
4. Баранова В. В. Змістовий аспект взаємозв'язку мовленнєвої та образотворчої діяльності/ В. В. Баранова // Проблеми Сучасної педагогічної освіти: Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Ялта: РВВ КГУ. – Вип.35. – Ч.1. – 2012. – С. 246-253
5. Баранова В. В. Взаємозв'язок мовленнєвої та образотворчої діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі/ В. В. Баранова // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип.24. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – 2012. – С. 44-48
6. Баранова В. В. Специфіка зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку / В. В. Баранова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. – ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – № 5 - 6. – 2013. – С. 32 - 37
7. Баранова В. В. Стан розвитку зв'язного мовлення у процесі образотворчої діяльності дітей дошкільного віку / В. В. Баранова // Наука і освіта. - № 3. – 2013. – С. 10-13
8. Баранова В. В. Сутність образотворчої діяльності / Баранова В. В. // Наука і освіта. - № 8. – 2012. – С. 11-14
9. Баранова В. В. Сутність феномена «зв'язне мовлення»: генеза його становлення/ В. В. Баранова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – Одеса. – ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – № 9 - 10. – 2012. – С. 56 – 61
10. Баранова В. В. Використання образотворчої діяльності для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у ДНЗ : Матеріали третьої всеукраїнської конференції з міжнародною участю [«Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні»] (26 квітня 2013 р.) / Баранова Вероніка

Володимирівна . – Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Сімферополь – Дніпропетровськ. - 2013. – С. 11 – 13

11. Баранова В. В. Проблема інтеракції мовленнєвої та образотворчої діяльності у ДНЗ : Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції [«Педагогіка та психологія: наука та практика на сучасному історичному етапі»] (26 - 27 квітня 2013 р.) / В. В. Баранова. – Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень» - 2013. – С. 34 – 36

12. Баранова В. В. Педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі образотворчої діяльності //Матеріали за X міжнародна научна практична конференція [«Ключові впроєкти в сьвременната наука - 2014»] (17 - 25 април 2014.) / В. В. Баранова. – Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД - 2014. –С. 10-21.

13. Баранова В. В. Підготовка студентів факультету дошкільного виховання до формування у дошкільників навичок малювання технічними засобами навчання / В. В. Баранова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу»] (Одеса, 20–21 листопада 2007 р.). – Одеса : ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2008. – С. 3–4.

14. Баранова В. В. Взаємозв'язок мовлення і зображувальної діяльності дітей у теорії дошкільного виховання/ Баранова Вероніка Володимирівна// Матеріали Першого міжнародного педагогічного конгресу [«Дошкільна, перед шкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективними»] (Одеса, 30 травня - 2 червня 2011р.) . – Одеса : Абрикос Компани, 2011. – С. 11–12.

15. Баранова В. В. Проблема розвитку зв'язного мовлення в процесі зображувальної діяльності дітей дошкільного віку в сучасній теорії і практиці ВНЗ / В. В. Баранова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Вища освіта в сучасному суспільстві: шляхи оновлення та засоби реформування»] (Одеса, 6–7 жовтня, 2011 р.). – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2011. – С. 6–8.

16. Баранова В. В. Рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників в образотворчій діяльності / В.В. Баранова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні питання сучасної педагогіки»] (Острого, 1–2 листопада, 2013 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 87–89.

17. Баранова В. В. Розвиток у дітей розумових дій засобами малювання/ В. В. Баранова // V Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського (Одеса, 15–16 травня 2007 р.). – Одеса : ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2007. – С. 81–83.

18. Баранова В. В. Роль виховання в інтеракції мовленнєвої і образотворчої діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі/ В.В. Баранова // Матеріали Міжнародного конгресу [«Місія вчителя в сучасному світі»], присвяченого 195-й річниці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (Одеса, 27–30 вересня 2013 р.). – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. – С. 46–47

АНОТАЦІЯ

Баранова В. В. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2014.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності; визначено поняття «розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності», «мовленнєво-образотворча діяльність», «образотворчо-мовленнєва діяльність»; уточнено поняття «зв'язне мовлення». Виявлено показники, критерії і рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників засобами образотворчої діяльності. Розроблено й експериментально апробовано модель і методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчої діяльності.

Ключові слова: зв'язне мовлення, образотворча діяльність, інтеракція, образотворчо-мовленнєва діяльність, діти дошкільного віку, розвиток зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності, педагогічні умови.

АННОТАЦІЯ

Баранова В. В. Развитие связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Министерство образования и науки Украины. – Одеса, 2014.

Диссертационное исследование посвящено проблеме развития связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности. Развитие связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности рассматриваем как обогащение словаря детей специфической лексикой, наглядно-действенное основание для составления связных рассказов различных типов (рассказ-планирование, рассказ-объяснение, рассказ - размышление). Определены критерии (когнитивно-обогащительный, коммуникативно-воспроизводительный, креативно-продуктивный и оценочно-рефлексивный) и показатели развития связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности: осведомленность детей о различных видах искусства и жанров художественных картин, о материалах для изобразительной деятельности; умение объяснить процесс выполнения будущей изобразительной деятельности; умение составлять связный рассказ по содержанию репродукции

художественной картины, своего рисунка или изделия (описание, рассказ); умение использовать в связной речи образные выражения, присказки, пословицы, поговорки, сравнения; умение планировать свою будущую изобразительную деятельность; умение составлять творческие рассказы по сюжету своего рисунка (изделия), репродукций художественных картин; умение использовать знакомые художественные тексты (стихи) в творческих рассказах по сюжету своих рисунков, репродукций художественных картин; умение анализировать и оценивать результаты своей работы (рисование, лепка, аппликация, рассказывание); умение анализировать и оценивать свои работы и работы своих сверстников (рисование, лепка, аппликация, рассказывание); умение обосновывать свои оценочные суждения.

В соответствии с выявленными критериями и показателями были разработаны диагностические задания и определены уровни развития связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности (достаточный, средний и низкий).

Определены педагогические условия эффективного развития связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности: взаимосвязь речевой и изобразительной деятельности детей старшего дошкольного возраста; наличие позитивных эмоциональных стимулов речевого сопровождения изобразительной деятельности детей; погружение детей в активную изобразительно-речевую деятельность.

Разработана экспериментальная методика и модель развития связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности, предусматривающие информационно-обогащительный, репродуктивно-деятельностный, креативно-речевой, оценочно-рефлексивный этапы.

Целью первого этапа было обогащение знаний детей о разных видах изобразительной деятельности (рисование, лепка, аппликация) и репродукциях художественных картин, их авторов (художников), декоративных изделий, скульптуры. На первом этапе предусматривалось обогащение активного словаря детей лексикой изобразительной направленности в соответствии с разработанными тематическими словарями.

Целью второго – репродуктивно-деятельного этапа – было стимулирование активной речи детей на занятиях по изобразительной деятельности и использование изобразительной деятельности на занятиях по развитию речи и художественной литературе. Детей стимулировали продуцировать связные высказывания различных типов: объяснение, рассуждение, планирование, комментирование, резюме, оценочное суждение и др.

Третий этап – креативно-речевой – предусматривал развитие творческих речевых проявлений детей в изобразительно-речевой деятельности, составление детьми творческих рассказов, описательных рассказов в роли экскурсоводов, словесных "рисунков" и др.

На четвертом этапе – оценочно-рефлексивном – детей учили высказывать оценочные суждения (самооценка и взаимооценка) по результатам собственной работы и сверстников; адекватно оценивать как процесс, так и результат работы, сравнивать выполнение работы по своему замыслу с планом, характер и

качество выполнения. Дети исполняли роль экскурсоводов в музеях, художественных галереях, работали в художественных студиях; составляли тематические альбомы из рисунков, сборники творческих рассказов к своим рисункам. На этом этапе были задействованы все педагогические условия и принципы организации экспериментальной работы.

Эффективность методики развития связной речи старших дошкольников средствами изобразительной деятельности подтверждена результатами экспериментального исследования.

Ключевые слова: связная речь, изобразительная деятельность, интеракция, изобразительно-речевая деятельность, дети дошкольного возраста, развитие связной речи средствами изобразительной деятельности, педагогические условия.

ANNOTATION

Baranova V.V. Development of Coherent Speech of Senior Preschool-Age Children in Imagery-Creative Activity. – Manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Pedagogical Studies. Speciality 13.00.08 – Preschool Pedagogy. – State Institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy”, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odessa, 2014.

The thesis deals with the issue of coherent speech of senior preschool-age children in imagery-creative activity. The pedagogical factors of development of coherent speech of senior preschool-age children in imagery-creative activity have been theoretically substantiated and experimentally verified. The concept “development of coherent speech of senior preschool-age children in imagery-creative activity”, “speech and imagery-creative activity”, “imagery-creative and speech activity” have been defined; the notion “coherent speech” has been itemized.

The evaluative indicators, criteria and the levels of development of coherent speech of senior preschool-age children in imagery-creative activity have been determined. The experimental model and the methodology of the suggested pedagogical factors implementation in senior preschool-age children’s imagery-creative and speech activity organization have been worked out and their effectiveness has been experimentally verified.

Key words: coherent speech, imagery-creative activity, interaction, imagery-creative and speech activity, children of preschool age, development of coherent speech of senior preschool-age children in imagery-creative activity, pedagogical factors, speech and imagery-creative activity.